

Kriterierna utesluter kvinnor

I Arkitekten december 2002 svarar Fastighetsverket på kritiska insändare i novembernumret. Kritiken gäller bristen på kvinnliga arkitekter i tävlingen om Sweden House i Washington.

Fastighetsverkets fyrkantiga svar på detta är, minst sagt, skrattretande.

Chefsarkitekten, en manlig sådan, garderar sig med att ha en krans av underställda kvinnor runt sig som försvar. Den är nog en skenjämlighet, precis som i sjukvården.

Vi har kollat upp hur det ser ut på chefssidan på verket.

Det finns två fastighetschefer i Stockholm och två ute i landet, samtliga är män.

Chefen för byggheten på huvudkontoret, med titeln chefsarkitekt, är man. Generaldirektören och hans vice är män. Här får man sig ett riktigt vrålskratt när man kollar jämlikheten.

De urvalskriterier som sätts upp av verket, i detta fall de undertecknande i artikeln i Arkitekten nr 05, utesluter många kreativa krafter och definitivt kvinnor, vilket skribenterna tycks medvetna om.

Hur aningslös får man vara?

Tyvärr är byggbranschen en oerhört konservativ bransch och det är även den svenska arkitektkåren. När man studerar internationella tävlingar får dessbättre kvinnor större chanser, men här hemma är det den svenska fegheten som råder.

Pia Törnros
Lina Jonsson
Arkitektstuderande

Fastighetsverket har avböjt att besvara insändaren.

Rättelse

Börje Mathiasson, f.d. stadsarkitekt i Vadstena, har skickat ett tillrättaläggande angående artikeln om Vadstena i Arkitektens decembernummer. Bland annat påpekar han att kommunen inte bantat något i förhållande till det man beställt. Han konstaterar också att kommunen satsat 3,8 miljoner 2002 och 4 miljoner vardera under 2004 och 2005 på upprustningen av stadens centrala delar. Hela Mathiassons inlägg finns i anslutning till artikeln på www.arkitekt.se/arkitekten. Gå via Läs > 2002 > Arkitekten dec 2002 till artikeln "Inga pengar till arkitekten när Vadstena firar Birgitas 700-årsjubileum".

Statens fastighetsverk som förebild

Kanske ska kvinnor bjudas in och projekt kvoterats så att de kan bygga upp projekterfarenhet. Statens fastighetsverk har ett stort ansvar, skriver arkitekt Ylva Larsson.

Skulptören Veronica Francas bild illustrerar att du väljer att var blind för att du förutsetts vara det. De 20.000 knappårlarna symboliserar din frustration och längtan efter att blir fri, skriver Ylva Larsson, som illustrerar sitt debattinlägg med Veronica Francas skulptur. www.veronicafranca.com

Det är uselt att Sverige inte kan lyfta fram kvinnliga projekterande arkitekter på den internationella arenan när vi politiskt saluför jämställdhet.

När Statens fastighetsverk, SFV, handlar är konsultvalet således av stor betydelse.

Männen på bilden (i Arkitekten 03) är sannolikt lika avslappnad i sin relation till SFV som den vackert komponerade bilden visar. De har nybakade SFV-projekt bakom sig. Det handlar om SFV-projekten Berlin-ambassaden respektive Residenset, Expo 2000 Hannover, Slottsarkitekt Stockholms slott. De har nu erhållit bekräftelse på att deras tidigare SFV-uppdrag varit bra. SFV:s val kan framstå som den bekväma vägens val – att fortsätta med ett inarbetat team. Kopplingen till de samtidigt pågående Tysklandsprojekten kan anses vara påtaglig.

Dessa redan erfarna, kompetenta och habila män blir nu näst intill "oslagbara" då deras erfarenhet byggs på ytterligare.

Grattis!

Beklagar att ni här klär skott i debatten.

Ta det inte personligt. Jag gläds med er!

Givetvis fanns det kompetenta kvinnor bland dem som anmälde intresse. En hade en framskjuten placering i ambassadtävlingen avseende Berlin. Jämte männen på bilden finns många jämnåriga kvinnliga arkitekter. De har en bred kompetens och livserfarenhet men står lite vid sidan om grabbarnas kamratskap. SFV går nu ut och erbjuder de unga under fyrtio att delta och en hel åldersgrupp kvinnor ställs åt sidan. I detta heat gör kårens söner och adepter också entré.

Kanske ska kvinnor bjudas in och projekt kvoterats så att kvinnor kan bygga upp projekterfarenhet. Här har SFV som statlig myndighet ett stort ansvar.

Relationen mästare lärling är etablerad inom yrket. Här talar vi om solidaritet, och tolerans mot det egna genuset. Kvinnorna är hänvisade till att sökande gå mellan mäns bubblor. Kvinnan har lurats att bli extra duktig och kunnig men utgör då ett hot eftersom hon upplevs avslöja männens tillkortakommanden. Kvinnan ställs då ofta utanför männens toleranta, värnande skyddsnet.

Att arkitektutbildningarna idag hyser fler kvinnor än män borde synas i yrkeslivet. Men det gör det inte. Bakom varje framgångsrik manlig arkitekt står snart en förvånad kvinnlig. Är det kanske som i media-branschen? En manlig chef på SVT

Kvinnliga arkitekter – branschens gemensamma ansvar och möjlighet

Vi är många som gärna skulle se en annan och mer jämställd ordning, skriver Peter Ohrstedt i ett genmäle till Ylva Larsson.

menar förtroligt att killarna är mera ”cowboys”. Han tyckte att killarna först tog sin in och sedan tämligen skrupelfritt ändrade projektet så att det passade dem. En kvinna gör inte så, hon tackar heller nej om projektet inte stämmer med hennes kompetens (kanske av brist på det skyddande nätet). Synd tyckte chefen.

Som ledamot i SFV:s jämställdhetskommitté reflekterade jag över att män inte förhandlade hårdare för högre kvinnlöner och chefsposter. Det borde även ur männens synvinkel vara strategiskt rätt att leva samman med en fulltaggad kvinna. Men jag var kanske naiv? En av SFV:s chefer formulerade det så att: ”han inte kunde kvotera upp antalet kvinnor till den föreslagna nivån, för att killarna hos honom då tappar lusten att arbeta och blir bångstyriga om en kvinna ska ha stolen ovanför”. Problem med bångstyriga omotiverade kvinnor vidrördes ej.

Att männen självmant skulle släppa taget är för mycket begärt. I dagsläget ser jag för första gången ingen annan väg än att vi bör kvotera. Vi kommer inte runt dessa ”nedärvda socialstrategiska beteenden” annars.

Noterar att SFV inte fick en kvinnlig generaldirektör trots att Christer Wadelius sägs ha omnämnt efterträdaren som en ”hon”. Låt oss dock hysa tilltro till Bo Jonssons och departementets ambitioner.

Jag stöttar också varmt SFV:s ansats i Arkitekten till resonemang angående kvotering och föreslår därför att SFV erhåller uppdraget att som pilotmyndighet aktivt verka för konsultupphandling inriktad på jämställdhet och kvinnors erfarenhetsutveckling.

Ylva Larsson Arkitekt SAR / MSA

Vi lever i ett patriarkaliskt samhälle. Männen dominerar på ledande poster i samhället i stort, i särskilt hög grad inom byggsektorn och märkligt nog fortfarande inom arkitektbranschen, trots den stora andelen kvinnor som utbildats. Detta faktum är trist och konserverande och misshushållar med kompetensen hos en stor del av yrkeskåren.

Vi är många som gärna skulle se en annan och mer jämställd ordning. Frågan är hur vi kommer dit.

I en debattartikel i Arkitekten nr 5/02 efterlyste vi konkreta förslag till hur vi som stor upphandlare av arkitekttjänster skulle kunna göra för att bidra till en positiv utveckling. Vi beskrev att vi tyvärr inte fritt väljer bland alla arkitekter på marknaden utan är beroende av vad våra leverantörer, arkitektkontoren, erbjuder oss i de upphandlingar som vi genomför enligt lagen om offentlig upphandling (LOU).

Ylva Larsson ger ett tydligt förslag som vi själva fört fram som en eventuell möjlighet, nämligen kvotering. Det skulle i så fall kanske innebära att vi i inbjudna tävlingar skulle sätta som krav att en viss procent av de tävlande ska vara kvinnor, vilket skulle kunna stimulera kontoren att lyfta fram de kvinnliga arkitekterna mer. En stor fråga för oss är om en sådan restriktion kan motiveras rent lagligt inom LOUs regelverk. Vi har nyligen inlett en utredning av de rättsliga aspekterna på kvotering och positiv särbehandling. Ylva Larsson förefaller själv störd över ett annat slags positiv särbehandling som vi provat i vår senaste tävling: För att få fram unga arkitekter, sattes åldersgränsen till under 40 år. Även detta kan naturligtvis också ifrågasättas från rättvisesynpunkt och ambitionen att behandla alla leverantörer lika.

Den vanligaste upphandlingssituationen är dock inte tävlingen. Normalt jämför vi kompetens och erfarenhet hos de arkitekter som erbjuds oss från företagen. Det är idag en förkrossande dominans av manliga arkitekter som föreslås. Hur skulle man göra en kvotering där? Ska vi lägga fast att vartannat jobb ska gå till en kvinna eller ska vi särskilt premiera

kontor med kvinnor på ledande befattningar? Ska vi uttryckligen ge särskild bonus i utvärderingen ifall den föreslagna ansvariga arkitekten är kvinna? Det är hur som helst inte helt enkelt att finna en bra modell om det ens är tillåtet enligt LOU.

Det är enkelt att påstå att kvinnor är missgynnade på grund av en enda bild med fem manliga arkitekter, men det är inte lika enkelt att från beställarhåll finna lösningar för att föra fram fler kvinnliga arkitekter i ansvarsroller i branschen.

Vi har inte påstått att Fastighetsverket är ett föredöme vad gäller kvinnliga chefer i verket i stort. Vi är också en del av den bygg- och fastighetsbransch där männen totalt dominerar. I verkets ledningsgrupp är endast 3 av 10 chefer kvinnor. Däremot har vi inom vår Byggheten, som består av 40 specialister och projektledare, en 50-procentig andel kvinnor, arkitekter och andra, i kvalificerade befattningar och med centrala uppgifter som bland annat projektledare. Vår erfarenhet är att vi på detta sätt breddat vår totala kompetens på enheten.

Vi hoppas på att man även på arkitektkontoren anstränger sig för att ge fler kvinnor ansvar för större projekt så att de därigenom kvalificerar sig för större uppdrag både för oss och andra beställare. Det skulle bredda de tjänster som arkitektföretagen erbjuder, och kunna ge en spännande utveckling för framtiden.

När det gäller vår tävlingsverksamhet, är det uppenbart att kvinnor kommer fram av egen kraft redan innan eventuell kvotering prövas: I den stora tävlingen om nytt världskulturmuseum var den då endast 29-åriga Cécile Brisac en av vinnarna och i vår senaste tävling om residens i Santiago är tre av de fyra finalisterna kvinnor.

Vi kommer att få mer framgång i denna viktiga fråga om vi arbetar gemensamt med att finna goda lösningar.

Peter Ohrstedt
Arkitekt SAR / MSA
Chefsarkitekt vid Statens fastighetsverk

Naiva arkitekter

Johan Johansson har reagerat på artikeln om tredimensionell fastighetsbildning i förra Arkitekten.

Efter att ha läst artikeln om tredimensionell fastighetsbildning i Arkitektens januarinummar är det omöjligt att inte reagera på den rörande naiviteten som flera av de intervjuade arkitekterna ger uttryck för. Att de "har svårt att se några negativa effekter av den nya lagen", eller önskar sig "estetiska krav" och "rätt arkitekter", säger mer om de intervjuade personerna än om lagförslagets brister och förtjänster.

Arkitekter tenderar att betrakta städer som bygge och skulptural form, snarare än som koncentrationer av sociala och ekonomiska flöden och politiska ambitioner, och därigenom reducerar de städerna till arkitektur. Följaktligen har många arkitekter svårt att förstå att fastighetsbildning inte i första hand är ett verktyg för att skapa "spännande" byggnader, utan ett verktyg som gör det möjligt att reglera ansvarsfrågor, att skilja mellan vad som är ditt, vad som är mitt och vad som är gemensamt.

Fysisk planering handlar inte i första hand om byggande utan om markanvändning, och i markanvändningssammanhang är byggnader sekundära. Arkitekters fixering vid byggnader gör att de tenderar att glömma att en fastighet kan användas till annat än att uppföra byggnader på.

Byggnader och fastigheter är olika saker. Fastigheter är till sin natur någonting mer abstrakt, och i praktiken mer permanent, än byggnader. En lagändring som tillåter tredimensionell fastighetsbildning kan därför

komma att skapa fler problem än den löser.

Den problematik som brukar anföras som huvudargument för tredimensionell fastighetsbildning, och som enligt förespråkarna kan lösas med hjälp av en lagändring, handlar om beskattningen av s.k. "oäkta" bostadsrättsföreningar, och det problemet är helt och hållet skattetekniskt och inte fastighetsrättsligt. Detta är en viktig skillnad, inte minst när det handlar om att bedöma vilka åtgärder som bör sättas in för att lösa problemet.

Enligt nu gällande svensk lag, i detta fall jordabalkens första och andra kapitel, består en fastighet, "fast egendom", av jord. Byggnader, skog, ledningar, etc. utgör tillbehör till fastigheten. En fastighets gränser är enligt svensk lag vertikala, de sträcker sig teoretiskt till jordens medelpunkt (även om man i praktiken brukar räkna med c:a 60 meter) och upp i rymden.

Riskerna med en lagändring som tillåter tredimensionell fastighetsbildning handlar inte främst om "giriga exploater" eller om "fula" påbyggnader, utan om rättssäkerhet och om fastigheternas status i den fysiska planeringen.

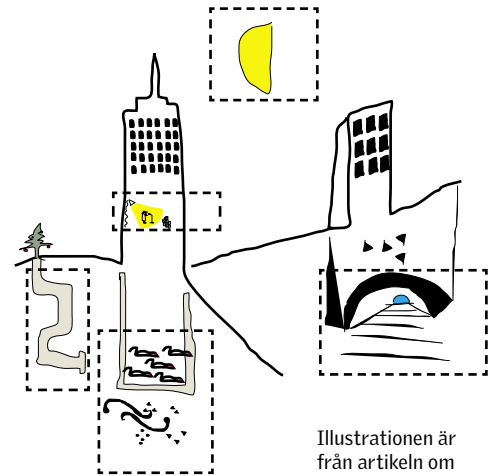
En fastighet som får bebyggas har – enligt nu gällande svensk lag – inte i sig några andra begränsningar än den form och storlek den har, och detta är någonting mycket värdefullt. En fastighet kan – åtminstone principiellt – bebyggas med vad som helst, i vilken form som helst, för vilket syfte som helst, den utgör ett

tredimensionellt handlingsutrymme för en potentiell aktör/byggherre. En enskild fastighet är en tekniskt och juridiskt självständig enhet, och i dessa avseenden helt oberoende av sina grannfastigheter. Att den möjliga användningen och utformningen sedan i praktiken alltid brukar begränsas av mer eller mindre detaljerade planbestämmelser får inte dölja denna grundläggande egenskap hos fastigheter.

Men denna totala tredimensionella frihet förutsätter tvådimensionella fastighetsgränser (=vertikala), eftersom vi har tyngdkraft. Om byggnader börjar delas in horisontellt i fastigheter så blir fastigheterna genast specifika, eftersom fastigheterna då tvingas in i samma form som ett byggt hus, och hus är med nödvändighet mycket specifika. M.a.o. underkastas då fastigheten husets form istället för tvärtom. Tillfälligheter istället för principer, eller snarare tillfälligheter – i form av hus – som upphöjs till principer. Det är, med en något tillspetsad liknelse, som att skriva om lagtexten för varje enskilt rättsfall.

Samtidigt begränsas den enskilda fastighetens frihet om den sitter ihop med de andra fastigheterna i huset (gemensamma el-, tele-, ventilations- och VA-system, gemensamma hissar och trapphus, gemensam bärande stomme, o.s.v.), det blir i praktiken omöjligt att riva eller ens bygga om en enskild fastighet utan att involvera de andra fastighetsägarna. Någonstans måste allting i den byggda miljön landa på en marknivå, både installationssystemen, de bärande

”Om byggnader börjar delas in horisontellt i fastigheter så blir fastigheterna genast specifika, eftersom fastigheterna då tvingas in i samma form som ett byggt hus, och hus är med nödvändighet mycket specifika.”

Illustrationen är från artikeln om tredimensionell fastighetsbildning i förra Arkitekten.

stommarna och de laster som de för ner, och vi som människor, när vi ska röra oss mellan olika fastigheter. Den relativt stora frihet som den nuvarande svenska lagstiftningen ger varje enskild fastighet går till stora delar förlorad i ett system med tredimensionell fastighetsbildning – alternativt leder ett sådant system till att fastigheternas status devalveras, så att de i praktiken blir tillbehör till husen istället för tvärtom. Att detta, om det genomförs, kommer att påverka den fysiska planeringen i våra tätorter på ett genomgripande sätt är uppenbart.

Dagens svenska lagstiftning hindrar inte någon från att rita ”myllrande virusaktiga byggnader”, tvärtom innebär de vertikala fastighetsgränserna just att en sådan arkitektonisk frihet är möjlig inom den enskilda fastighetens gränser. Däremot är det inte möjligt att hur som helst ta andra byggnaders stomme och installationssystem i anspråk, eller att inteckna en byggrätt ”tjugo meter ovanför en gata”, men personligen ser jag inte detta som ett problem utan som en bra nivå på rättssäkerheten. Det är ganska lätt att räkna ut vilka som i längden har något att vinna på att det blir möjligt att tillskapa byggrätter ovanför gator och parker.

Men naturligtvis är en lagstiftning som medger tredimensionell fastighetsbildning fullt möjlig. Frågan är vilka problem den är avsedd att lösa, och vilka problem den kan lösa. Och, inte minst, vilka nya problem den kan komma att skapa. Tredimensionell

frihet och funktionsblandning har i sig ingenting med tredimensionell fastighetsbildning att göra.

Och frågan om beskattning av öakta bostadsrättsföreningar, vilket är det som brukar anföras som argument för tredimensionell fastighetsbildning, har i sig ingenting med fastighetsbildning att göra. Med en kort och förenklad beskrivning är en ”äktad” bostadsrättsförening en förening där minst 60 procent av fastighetens taxeringsvärde avser bostadsrätter som nyttjas för boende av medlemmarna. Sådana föreningar schablonbeskattas. En förening där medlemmarnas bostadsrätter svarar för mindre än 60 procent av taxeringsvärdet räknas som ”öaktad”, och beskattas som ett aktiebolag, vilket kan få kännbara konsekvenser för föreningens ekonomi.

Dessa beskattningsregler har lett till flera ombyggnader av centralt belägna affärs- och kontorslokaler i Stockholm till lägenheter eller överdrivet generösa soprum och cykelförårråd under de senaste åren, någonting som dessutom har påskyndats av utförsäljningen av hyresrätter.

Det som modernismens planerare misslyckades med på 60- och 70-talen – att funktionszonera Stockholms innerstad – är skattereglerna på god väg att åstadkomma. På sikt kan stora delar av innerstaden komma att omvandlas till renodlade bostadsområden, utan störande genomfartstrafik eller främlingar – ungefär som Lärkstaden eller kvarteren runt Lützengatan fungerar idag.

Beskattningsreglerna har även betydelse för nybyggandet. De byggher-

rar som bygger bostadsrätter försöker normalt undvika att placera in någonting som skulle kunna fungera som butiks- eller kontorslokal i ett bostadsrättshus, om inte stadsbyggnadskontor och kommun uttryckligen kräver detta.

Det är naturligtvis upplagt för oförutsedda bieffekter när beskattningen av fastigheter enbart baseras på taxeringsvärden, eftersom både taxeringsvärden och beräkningsmodeller förändras hela tiden. Ekonomiska värden och modeller är betydligt flyktigare än fast egendom. Om regeln istället var att minst 60 procent (eller någon annan procentsats) av den uthyrningsbara ytan ovan jord inom en fastighet skulle nyttjas för boende så skulle det vara betydligt enklare både för bostadsrättsföreningar och skattemyndigheter att arbeta långsiktigt. Taxeringsvärdet är lättare att förändra, och framför allt svårare att förutsäga, än fördelningen mellan olika verksamheter på givna ytor i ett givet hus.

Problemet med beskattningen av ”öaktad” bostadsrättsföreningar är i grunden skattetekniskt, inte fastighetsrättsligt. Den enklaste och rimligaste åtgärden vore en översyn av beskattningsreglerna. Vilka problem den föreslagna lagen om tredimensionell fastighetsbildning ska lösa, vilka problem den kan lösa, och vilka problem den kan komma att skapa, är fortfarande oklart.

Johan Johansson, Arkitekt MSA

P.S. Den som vill fördjupa sig i gällande lagstiftning och skatteregler i Sverige rekommenderas att besöka Rättsnätets hemsida: <http://www.notisum.se/>

Hur vill Sveriges arkitekter ha det?

Jag tror att det finns få yrkesgrupper där man för en så utvecklad debatt och analys över sin situation med ett så litet resultat. Är det inte dags att göra något konkret istället för att gnälla? Vad har vi vårt fackförbund till, om det inte är för att aktivt arbeta för att dess medlemmar kan utföra sitt yrke under tillfredsställande former.

Nedan följer några förslag på åtgärder man kanske skulle kunna arbeta för:

- Skyddad titel. Kan någon begripa varför vår yrkestitel inte är skyddad? Detta borde absolut vara steg ett.
- Arkitektgodkända ritningar. I vissa länder är det inte tillåtet att uppföra byggnader där ritningarna inte har godkänts av arkitekt. Ett införande av en sådan regel skulle fungera som ett samhälleligt erkännande av att arkitekter faktiskt har en kompetens som ska vara till gagn för vår gemensamma miljö.
- Procentarvode. Varför tog man bort systemet med ett procentbaserat arvode? Att bestämma ett fast arvode efter byggnadens komplexitet, storlek och status borde bidra till att de värsta tidspressartopparna kapas och att fokus flyttas från handlingsframställandet till resultatmålet.
- "STIM"-pengar. Detta kan låta långsökt, men varför inte? Det finns undersökningar som konkret visar att en attraktiv miljö kan ge sekundära ekonomiska fördelar, (Joseph Pine och James Gilmore, "The experience in economy"), varför skulle inte det kunna gagna även upphovsmakarna till miljön. Varför inte yrka på att arkitekter får en del av fastighetsskatten där man i systemet premierar god, attraktiv miljö?

Vill någon fylla på listan?

Om vi vill ha ett ökat inflytande över vårt yrke och dess resultat, måste vi ha verktyg för det, det räcker inte att peka finger och säga att man inte blir sedd eller förstådd.

Camilla Edelsvärd, Arkitekt MSA

Debattera i Arkitekten

Uppge alltid namn, adress och telefonnummer, så att redaktionen kan kontakta dig. Eller skriv ditt inlägg på webben, www.arkitekt.se
> Aktuellt > Debatt. Där anger du namn och e-postadress

Plattan är inte läsbar

Har tagit del av en intressant artikel om plattform för IT i Arkitekten januari 03.

Som ArchiCAD-användare sen tio år har vi länge insett programmets överlägsenhet gentemot AutoCad, glädjande att insikten ökar på marknaden.

Det som däremot gjorde mig mind-

re glad, var att när jag skulle titta på medsänd CD visade det sig att den enbart är anpassad för PC.

Otroligt att man talar om gemensamma plattformar och sedan distribuerar en CD i 50.000 ex och inte gör den läsbar för Mac-användare.

Ulf Pålsson
Arkitekt SAR/MSA

Svar: Så här gör man

Materialet på CD:n från IT Bygg och Fastighet består av en

1. Introduktionsfilm
2. En projektkatalog i html-format med projektsammanfattningar
3. Projektrapporter i Word eller Adobe Acrobat
4. Illustrationer i form av Power Point, Screencam-filmer mm Allt utom introduktionsfilmen finns också på vår webbsida www.itbof.com

CD:n är visserligen gjord för PC men det mesta fungerar på Mac också.

Så här fungerar det på MAC:

- 1) Introduktionsfilm: Av materialet på CD:n är den övergripande styrningen till introduktionsfilmen endast för PC. Det är egentligen en meny som innehåller knappar som leder till fem filmsekvenser. Själva filmsekvenserna fungerar på MAC. Öppna katalogen "Media" och se de olika avsnitten ett i taget. De fungerar utmärkt i bl.a Quicktime.
- 2) Projektkatalog: För att öppna projektkatalogen - dubbelklicka på html-filen "projektkatalog" och klicka på länken. (Samma förfarande gäller för PC-användare som inte vill gå via filmen.)
- 3) Projektrapporterna kräver Microsoft Word eller Acrobat Reader

och ska fungera lika bra på MAC som på PC.

- 4) Illustrationerna är inte producerade av programmet utan av de olika projekten med olika programvaror för inspelning av skärmbilder, bland annat Screencam. Dessa fungerar inte på MAC. Andra är gjorda med html och Flash och fungerar i både MAC och PC. (Det kräver att man har en plug-in till Internet-browsern, vilket gäller även PC). Det sista gäller filmerna till Klimatsimulering inom Produktmodeller och Ärendehantering inom Projektnätverk.

Det kan finnas ytterligare ett problem. När man stoppar i en "PC skiva" (diskett eller CD) i MAC så tror den inte PC:n om att ha kunnat producera filnamn längre än åtta tecken så den klipper av filnamnen. Därmed fungerar inte länkarna. Ladda ner ett tillägg - Joliet File Access extension - från <http://www.tempel.org/joliet/> så fungerar det. (Tillägget ska packas upp och läggas i systemkatalogen Extensions/Tillägg. Starta därefter om datorn). Tillägget är gratis och det finns en bättre version för 15\$ men det behövs inte för det här ändamålet. Jag har provat.)

Adina Jägbeck
IT Bygg och Fastighet 2002

Grönt folkhem, LIP och arkitekter

Det är för tidigt att sätta betyg på "ommålningen" av Sverige, skriver arkitekt Olle Eriksson. Han hävdar att regeringens gröna program fortfarande är aktuellt. Arkitekter som vill spela en aktiv roll i omställningen till ett grönt samhälle bör studera exemplet Systembolaget, anser han.

Arkitekten nr 1/2003 gör en kritisk granskning av regeringens gröna program. Det är bra. Men när undertexten signalerar att det inte skulle vara riktigt allvar, att Stefan Edman och jag planterade programmet i Göran Perssons huvud och att det nu är mer eller mindre överspelat, så är jag inte med. Det är inte rätt i sak och det ger fel signaler till Arkitektens läsare.

Socialdemokraternas gröna politik började ta form redan på 1960-talet. Det som hände på 90-talet, efter Rio, var att Göran Persson skruvade upp ambitioner och tempo. Det var välbehövligt. Stefan Edman och jag drogs på lite olika vägar in i arbetet med att göra praktisk politik av de långsiktiga visionerna.

De viktiga regeringsdokumenten talar också om långa tidsperspektiv – upp till två generationer för att skapa en ekologiskt hållbar miljö- och resurssituation. Mitt tidsperspektiv var 50 år i den lilla skriften "Bygg om Sverige till bärkraft", som skisserade grundidén till det som blev LIP. Som investering kan en total grön omställning närmast jämföras med det sociala bostadsbyggandet från 30-tal till 70-tal. Mot den bakgrunden är det för tidigt att sätta betyg på "ommålningen" och vilseledande att beskriva LIP som "det gröna folkhemets flaggskepp". LIP ska i stället bedömas för vad det var, den konkreta programmetapp som kunde pressas in i 90-talets hårdhänta sanering av statsbudgeten.

1996 var arbetslösheten i byggsektorn nästan på 30-talsnivå. Grundidén med LIP var att utnyttja de lediga byggresurser, som kostade staten enorma belopp via arbetslöshetskassor och AMS, till att öka tempot i omställningen. Därför fick LIP två jämställda mål – mer ekologisk hållbarhet och mer jobb. Det blev avgörande på flera sätt. Utan knytning till kampen mot arbetslösheten hade nog inte ens Göran Perssons stöd räckt för att få loss drygt sex friska miljarder i de stora nedskärningarnas tid. För att påverka arbetslösheten måste projekten

komma igång snabbt. I stället för att pröva ny teknik gällde det att använda känd och etablerad teknik i rejäla volymer av nyttiga investeringar. Det gav konkreta gröna resultat och mer jobb. Och "återbäring" i form av minskade kostnader för arbetslöshet.

2001 fanns det utrymme för att låta en del LIP-pengar gå till "mjuka" miljöinsatser som inte gav några byggjobb. 2002 kunde det ekonomiska utrymmet användas till ett normalt miljöprogram (KLIMP) hos Naturvårdsverket. Att LIP därmed avslutades ska inte tolkas som att det var förfelat och att de totala gröna ambitionerna skruvats ner. Förklaringen är i stället att med arbetslösheten halverad finns inte längre basen för att fortsätta just LIP med den speciella form och knytning till byggandet som arbetslösheten för 7-8 år sedan motiverade. Andra satsningar kom i stället.

Kvar finns erfarenheten av vad som kan uppnås när gröna ambitioner kombineras med andra politiska strävanden. I Arkitekten pekar Stefan Edman på de allmänna möjligheterna i den vägen. Byggsektor och arkitekter kommer inte automatiskt med i leken. Någon eller några arkitekter måste börja fundera över vilka positioner som kan byggas i ett sådant syfte! Andra kan behöva tänka igenom hur man bäddar för ett nytt LIP nästa gång byggarbetslösheten slår till och bostadsbyggandet ligger i träda!

En sak är säker; det behövs mer kompetens. Bygghögskolekommisionen pekar i "Skärper gubbar!" på den stora allmänna kompetensbristen i sektorn. Ekobyggandet är inget undantag även om intresserade arkitekter gjort åtskilligt för att förbättra situationen. Nu måste kompetensen fördjupas bortom ekobyarnas ambitionsnivå och träbyggandets lasyrskimrande visualitet. Här visar exemplet Systembolaget, som nämns i förbigående i Arkitektens artiklar, vilka enorma potentialer som finns.

Vad har då Systembolaget gjort med den kvarts miljon kvadratmeter som de förvaltar i egna fastigheter över hela landet? Från

att ha legat på genomsnittet för lokalbeståndet i landet har energiförbrukningen dragits ner till ca 80 kWh/kvm. Det har inte gjorts "med mycket pengar" som det står i Arkitekten. Investeringarna är så små att de bara motsvarar åtta månaders minskade energikostnader. Det betyder att Systembolaget inte bara nått en energianvändning nästan i nivå med de uppvärmningslösa radhusen i Göteborg. Även materialmässigt är programmet ekologiskt mönstergillt. Förändringarna är gjorda i husen som de går och står, med enkla åtgärder som isole-ring av vindar men utan sådant som byten av fönster och tilläggsisolering av fasader. Inga stora rivningsmassor har hamnat på tipparna och ett minimum av nya material har förbrukats.

Huvudinsatsen är i stället "mjukvara". Man har infört rationella driftstrategier, utbildat driftpersonalen och försatt klimatsystemen med mät- och IT-utrustning. Åtgärderna är till synes vardagligt enkla. Resultatet blev desto mer sensationellt. Närmare 70 procent försvann av den energianvändning som de som projekterat och byggt husen sannolikt betraktat som normal och nödvändig. Och på köpet blev inomhusmiljön i allmänhet bättre.

Annorlunda uttryckt ersattes energin med mänsklig kompetens och en begävad användning av den teknik som i allt väsentligt redan fanns på plats. Det är att i djupaste mening förena ekologisk hållbarhet med det moderna kunskapssamhällets bästa sidor. Exemplet Systembolaget ger på det sättet måttet på vad dagens arkitekter bör inrikta sig på att kunna åstadkomma i bebyggelsen som helhet om de vill ha en aktiv roll i en fortsatt grön omställning av hela samhället.

Olof Eriksson
Arkitekt SAR/MSA